

ומה הן שתי העבירות?

אמר לו המלאך ליהושע: אמש, היום לפנות ערב, ביטלתם תמיד של בין הערביים, (65) (66) **ועכשיו בלילה ביטלתם תלמוד תורה.** אמנם ביום אין לכם פנאי לעסוק בתורה לפי שאתם עסוקים במלחמה, אך בלילה אפשר לכם לעסוק בתורה, ואם כן, היה לך לשהות במחנה ולא לצור על יריחו.

שאל לו יהושע: **על איזה מהן מהעבירות באת ליפרע מאתנו?**

אמר לו המלאך: על של עתה באת. על ביטול תורה.

מיד חזר בו יהושע מדבריו, עד שבמלחמת העי, שהיתה לאחר מכן, כבר נאמר [שם ח ט] "וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק".

ומתוצת הגמרא: **שאני התם דקאמר ליה האיש ליהושע "אני שר צבא ה' עתה באתי"** ולכן לא חשש יהושע להתשחוות לו. (64)

ומקשה הגמרא: **ודלמא היה שד, ומשקרי.** שהוא שיקר לומר שהוא שר צבא ה'?

ומתוצת הגמרא: **גמירי קבלה בידינו דלא מפקי שהשדים אינם מוציאים שם שמים לבטלה,** ועל כרחך שאינו שד.

ב-תמ ודורשת הגמרא את הפסוק דלעיל, שראה יהושע את המלאך "עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו", ומשמע שהוא בא להענישם על עבירה שבידם. ועוד אמר לו המלאך "עתה באתי", שמשמע מזה שהוא בא על עבירה של עכשיו, בנוסף לעבירה אחרת שהיתה שם.

ואיך אשה מתגרשת בלילה שמה אין זה בעלה אלא שד. תוס' ד"ה חיישינן.

64. בדרשות הר"ן [ד] הקשה הלא גם למלאך אסור להשתחוות כמו שאמרו "אשר בשמים ממעל" לרבות מלאכי השרת. ול אמצינו מי שהשתחוה למלאך רק בלעם שנאמר "ויקד וישתחו לאפיו" אבל יעקב ראה המלאך ולא השתחוה לו?

ותירץ, שידע יהושע שהוא המלאך, לפי שנאמר למשה "הנה אנכי שולח מלאך לפניך וכו' כי שמי בקרבך". אלא שמשו רבינו ביטל זה כל ימי חייו שלא יהיו מונהגים כי אם על ידי השם יתברך בעצמו. וכיון שמת משה חזר המלאך למקומו. ומאחר שנאמר בו "כי שמי בקרבך" מותר להשתחוות לו שכאלו משתחוה להשם עצמו.

65. משום שהארון לא היה במקומו שלקחוהו

עמם למלחמה. תוס' מגילה [ג א] ד"ה אמש.

66. לכאורה קשה, מה הראיה שזו עבירה של ביטול התמיד ולא עון אחר?

ויש לומר שהמלאך היה מיכאל, כמו שפירש רש"י ביהושע שהוא השר של ישראל, והוא גם השר המקריב בשמים כמבואר במדרשים, ולכן הוא בא על ביטול הקרבן. וזה מה שאמר "כי אני שר צבא ה'" והיה לי להוכיח אותך על ביטול התמיד, ואף על פי כן "עתה באתי" להוכיחך על ביטול תורה שהוא קשה יותר. מהרש"א.

והתוס' במגילה [ג א] ד"ה אמר מבארים שיהושע שאל את המלאך "הלנו אתה" כלומר בשביל תלמוד תורה באת דכתיב "תורה צוה לנו", אם לצרינו" או בשביל הקרבנות שמגינים עלינו מצרינו? וענה לו המלאך "עתה באתי" על תלמוד תורה באתי דכתיב "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת".

ואמר רבי יוחנן: מלמד שלן בעומקה של הלכה. שכבר נזהר ולא הוסיף עוד לבא במצור בלילה אלא עסק בתורה.⁽⁶⁷⁾

אמר שמואל בר אבניא משמיה דרב: גדול תלמוד תורה יותר מהקרבנות המידין.

שהרי נאמר "עתה באתי". על עוון ביטול תורה ולא על עוון ביטול התמיד.

אמר ליה אביי לרב דימי: האי קרא, במערבא, במאי מוקמיתו ליה? כיצד דורשים חכמי ארץ ישראל את המקרא הזה [משלי כה ח] "אל תצא לריב מחר, פן מה תעשה באחריתה, בהכלים אותך רעך. ריבך, ריב את רעך, וסוד אחר אל תגל"?⁽⁶⁸⁾

אמר לו רב דימי כך הם דורשים: בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא ליחזקאל: לך אמור להם לישראל "אביך האמורי ואמך חתית" [משום שתרח ואבותיו מארץ כנען באו].⁽⁶⁹⁾

אמרה רוח פסקונית [גבריאל המלאך] לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! אם יבואו אברהם ושרה ויעמדו לפניך, אתה אומר להם כך, שאתה קורא להם אמורי וחתים ומכלים אותם?

וזו כוונת הפסוקים הללו "ריבך ריב את

רעך" [אם יש לך להוכיח את ישראל, הוכח אותם בעצמם] וסוד אחר [של אברהם ושרה] אל תגל" לבזות אותם להזכיר את מוצאם.

"פן מה תעשה באחריתה [כשיבואו אברהם ושרה לפניך] בהכלים אותך רעך" [ויאמרו מה חטאנו לך שאתה מכלימנו].

והוינן בה: ומי אית ליה רשותא כולי האי? וכי יש למלאך גבריאל רשות עד כדי כך להטיח דברים כלפי מעלה?!

ומתרצת הגמרא: אין! אכן יש לו רשות לכך.

דאמר רבי יוסי ברבי חנינא: שלש שמות יש לו לגבריאל:

א. פיסקון.

ב. איטמון.

ג. סיגרון.

פיסקון — על שם שפוסק דברים כלפי מעלה.

איטמון — על שם שאוטם עונותיהן של ישראל.

68. שלפי פשוטו קשה למה לא הזהיר שלא יריב אדם כלל עם חבירו. מהרש"א.

69. לכאורה קשה, הרי הם היו מבני שם ולא מזרע כנען, וגם לא מצינו שגרו בארץ כנען. רש"ש.

ובערוך לנר כתב שלולי פירוש רש"י היה אפשר לפרש שעשו מעשה האמורי שעבדו

67. גם במלחמת יריחו היה יהושע עוסק בתורה שהרי אסור לתלמיד חכם לילך אפילו ארבע אמות בלא תורה, אלא שמפני טירדת המלחמה לא היה יכול ללמוד בעומק הראוי ששמעתא בעי דילותא, ועל זה הקפיד המלאך, ולכן נאמר אחר כך שהלך ולן בעומקה של הלכה. תורת חיים.

סיגרון — כיוון שסוגר, שבשעה שניטלת ממנו הרשות לבקש רחמים, כגון שגברה החימה, שוב אינו פותח. שוב אין מלאך אחר פותח לבקש רחמים, כי לא יועיל.

נאמר באיוב [לו יט] "היערוך שועך לא בצר, וכל מאמצי כח", שאמרו לו חבריו לאיוב: וכי הקדמת תפילתך לפני שבאה עליך הצרה, שאם היית עושה כן, היתה מועילה תפילתך, ומן השמים היו מאמצים את כחך ומונעים ממך את הצרה.

וכן אמר רבי אלעזר: לעולם יקדים אדם תפלה לצרה, שאילמלא הקדים אברהם תפלה לצרה בין בית אל ובין העי, שנאמר [בראשית יב יח] "ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם ובין שם מזבח לה" ויקרא בשם ה'", שהתפלל שם אברהם עליהם על מלחמת העי, לפי שראה בנבואה שהם עתידים להיכשל שם בעון עכן, לא היה נשתייר מרשעי ישראל [בלשון "סגי נהור", כלומר, מישראל], שריד ופליט מאותה מלחמה.

ריש לקיש אמר: כל המתאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין לו צרים מלמעלה שאין יכולים לקטרג עליו בשמים.

והוא מפרש את הכתוב "וכל מאמצי כח" שהוא מתאמץ בתפלה "לא בצר" אז אין לו צרים מלמעלה.

רבי יוחנן אמר: לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצין את כחו, שסייעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים, (70) ואל יהו לו צרים מלמעלה. שלא יהיו לו מקטרגים בשמים. (71)

שהוא מפרש את הכתוב "היערוך שועך", שאם באת לערוך תפילתך, תערכנה באופן שתהיה "לא בצר", שלא יהיו לך צרים, "וכל מאמצי כח", שכולם יהיו במאמצי כחך.

שנינו במשנה: מניין שכיפר לו וידויו.

תנו רבנן: מניין שכיפר לו וידויו לעכן?

שנאמר "ויאמר לו יהושע מה עכרתנו יעכרך ה' היום הזה". ודרשינן, רק היום הזה אתה עכור, ואי אתה עכור לעולם הבא. משום שנתכפר לו העון על ידי וידויו.

ועוד ראינו, וכתוב [דברי הימים א' ב ו] "ובני זרח זמרי [הוא עכן כפי שיתבאר לקמן]. ואיתן והימן וכלכל ודרדע, כולם חמשה"

מאי "כולם חמשה"?

לומר לך, שכולן חמשה הן לעולם הבא. שכלל הכתוב את עכן עם שאר אחיו, שהיו צדיקים. משמע שגם הוא יש לו חלק לעולם

וראה שם מה שכתב עוד.

עבודה זרה כאמורי.

71. המאירי מפרש שיהיו הכל מאמצין את כחו שישתדל שיהיו לו הרבה אוהבים שאין לך אוהב שאין לו מקום, ואמרו אל ימעט בעיניך שונא אחד ואל ירכו בעיניך אלף אוהבים.

70. כתב הרש"ש שמזה יש ללמד זכות על הפזמון "מלאכי רחמים" "חנו נא פני קל" וכן על "מכניסי רחמים הכניסו רחמינו לפני בעל הרחמים" וכיוצא באלו שרבים פקפקו בזה.

הבא.

ודנה הגמרא: **כתיב זמרי וכתיב עכן**. כאן הוא נקרא זמרי [שלא נמנה כאן בן לזרח בשם עכן, ומן הסתם הוא זמרי],⁽⁷²⁾ ואילו בספר יהושע הוא נקרא עכן שנאמר שם "עכן בן זרח?"

רב ושמואל מיישבים את המקראות, שאכן זמרי הוא עצמו עכן, ולמה הוא נקרא בשני שמות –

חד מהם **אמר: זמרי שמו**, ולמה נקרא שמו זמרי? משום **שעשה מעשה זמרי**. שהיה נואף, ואף עכן בעל נערה המאורסה, כמבואר לעיל.

ועוד שנענשו ישראל בעונו כמו שנענשו על ידי זמרי שנפלו ארבעה ועשרים אלף, וכאן נפלו רובה של סנהדרין.

וחד מהם **אמר: זרח שמו**, ולמה נקרא שמו **עכן?** משום **שעיכן**, גילגל עליהם זכרון **עונותיהן של ישראל** ["עיכן" מלשון נחש, שמתגלגל סביב עצמו].

שנינו במשנה: **אם אינו יודע להתוודות** אומרים לו אמור תהא מיתתי כפרה על כל

עונותי. **רבי יהודה אומר:** אם היה יודע שהוא מזומם אומר: תהא מיתתי כפרה על כל עונותי חוץ מעון זה. אמרו לו: אם כן, יהו כל אדם אומר כן **כדי לנקות עצמן**.

ודנה הגמרא: **וינקו עצמן?! ומה איכפת לן** שכל אדם יאמר כן כדי לנקות עצמו?

ומתרצת הגמרא: **כדי שלא להוציא לעז על בתי דינין ועל העדים** שדנוהו למיתה בחנם.

תנו רבנן: מעשה באדם אחד שיצא ליהרג במיתת בית דין, **אמר: אם יש בי עון זה, לא תהא מיתתי כפרה לכל עונותי! ואם אין בי עון זה תהא מיתתי כפרה לכל עונותי, ובית דין וכל ישראל מנוקין מעון הריגתי, שהרי העדים הטעו אותם, והעדים לא תהא להם מחילה לעולם**.

וכששמעו חכמים בדבר, אמרו: להחזירו ולא להורגו **אי אפשר, שהרי כבר נגזרה גזירה, שנגמר הדין**.⁽⁷³⁾ **אלא יהרג, ויהא קולר** [האשמה] **תלוי בצואר העדים**.

והוינן בה: **פשיטא** שלא יחזירוהו מליהרג, **כל כמיניה?** וכי יש לו כח להיות נאמן נגד העדים? וגם למה לנו לחשוך כלל בעדים שאנו אומרים שהקולר יהא תלוי בצוארם?

ועוד יש לפרש שכבר נגזרה גזירה מן התורה שנאמר "על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת". עיון יעקב.

הר"ן מפרש שכבר נגזרה גזירה היינו שאמרה תורה שכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד.

והקשתה הגמרא שלמה צריך לומר שהיא גזירה בלי טעם והרי יש טעם בדבר שלא להאמינם במה שהם חוזרים מדבריהם הראשונים שמן הסתם אינם חוזרים בגלל שהדבר אינו אמת

72. ששמות ארבעה האחרים מצינו בהם שהיו חכמים, ועל כרחק שהוא זמרי, ונקרא כן משום שעשה מעשה זמרי. מהרש"א.

73. רש"י. ולכאורה גם קודם שנגמר הדין אי אפשר לעדים לחזור בהם מעדותן והיו צריכים לגמור דינו ולהורגו, אלא שקודם גמר הדין כיון שהיו רואים הבית דין שהוא דין מרומה היו מרבים בחקירות ודרישות כדי לא להמיתו.

ומתרצת הגמרא: **לא צריכא** להשמיענו, אלא כגון **דקא דררי בהו סהדי**. שהעדים חזרו בהם מעדותם.

ומקשה הגמרא: **וכי דררי בהו מאי הוי?** מה בכך שהם חזרו בהם מעדותם, הרי קיימא לן: **כיון שהגיד העד, שוב אינו חוזר ומגיד** היפוך מעדותו. ואם כן, לא היה לנו אפילו לחשוך בהם ששיקר בתחילה בעדותם, כי שמא חזרו בהם משום שאינם רוצים שעל

ידם יהרג אדם?

ומתרצת הגמרא: **לא צריכא, דאף על גב דקא יהבי טעמא למילתיהו**, שהעדים נותנים טעם למה העידו בתחילה לחובתו, שאומרים בגלל סיבה פלונית היינו שונאים אותו, בכל זאת אין שומעים להם להחזירו.⁽⁷⁴⁾

[כי הוא מעשה דבעיא מיכסא].⁽⁷⁵⁾

אלא מפני שאומרים בלבם מה לנו לחוב בדמו של זה?

ומתרצת הגמרא שמדובר באופן שהם נותנים טעם לדבריהם למה הם חוזרים בהם, ואף על פי כן אינם נאמנים מפני שנגזרה גזירה שאינו חוזר ומגיד.

74. כתב החתם סופר בתשובה [אכן העזר א עה] שמאריכות הלשון של הגמרא "כי הוא מעשה דבעיא מיכסא" משמע שדוקא בכגון העובדא הזאת שאפילו לפי דבריהם האחרונים של העדים וטעמם לא היה ראוי להם לעשות כן שמרוב קצפם ושנאתם על שמעון בן שטח לא היה להם להעיד שקר בבנו. ולכן אנו אומרים שהגדה ראשונה היא העיקר ואין לזוז ממנה והקולר תלוי בצואר העדים, אבל אם הם נותנים טעם כזה שהיה ראוי באמת להעיד שקר בתחילה ואילו היו באים לפנינו היינו אומרים להם צאו והעידו שקר, אם כן אפשר שהגדה הראשונה מעיקרא לא הוי הגדה כלל וכשנשמע טעם כזה בחזרתם נקבל הטעם מהם ולא יהרג הנידון, או שאפילו אם יהרג מכל מקום, לא נוציא לעז על העדים לומר שהקולר תלוי בצוארם.

בספר חמדת ישראל [מפתחות והוספות טו א] דן שאם העדים יודעים שהעידו שקר הם יכולים להצילו ממיתה על ידי שלא יסכימו להורגו בעצמם או שיברחו, ואז יפטר ממיתה, משום

שאי אפשר לקיים "יד העדים תהיה בו בראשונה", כמבואר לקמן [מה ב] בנקטעה יד העדים שהוא פטור מטעם זה, ואם כן חובה עליהם לעשות כן כדי להצילו.

75. רש"י מביא שהמעשה היה במוכס ישראל רשע שמת, ובו ביום מת אדם גדול בעיר, ושני המטות יצאו יחד ללויה. ובאמצע הלוייה באו עליהם אויבים וברחו כולם והשאירו את המטות לבד, מלבד תלמיד אחד שנשאר ליד מטת רבו. וכשחזרו כולם לאחר מכן החליפו את מטותיהם בטעות, וכל גדולי העיר ליוו וקברו את המוכס כאילו הוא החכם, וקרובי המוכס קברו את החכם, ולא הועילו כל צעקותיו של אותו תלמיד שהמטות הוחלפו.

ונצטער אותו תלמיד מאד, מה חטא רבו ליקבר בבזיון, ומה זכה אותו רשע ליקבר בכבוד גדול כזה.

ונראה לו רבו בחלום ואמר לו שלא יצטער, והראה לו שהוא בגן עדן בכבוד גדול, ואילו המוכס מצטער מאוד בגיהנם עד שהציר של דלת הגיהנם סובכת באזנו.

ומה שהוחלפו המטות הוא עונש שבבילו על ששמע פעם אחת גנות של תלמיד חכם ולא מיחה. ואילו המוכס קיבל את שכרו על שפעם אחת הכין סעודה לשר העיר ובסוף הוא לא הגיע, וחילק המוכס את הסעודה לעניים.

מתניתין

היה רחוק מבית הסקילה ארבע אמות כשהגיעו כבר קרוב ארבע אמות לבית הסקילה, (76) מפשיטין אותו את בגדיו שסוקלים אותו ערום מן הטעם שנתבאר בגמרא לעיל [מג א] שדורשים "אותו" בלא כסותו.

האיש מכסין אותו מלפניו את מקום ערותו.

והאשה שיוצאה ליסקל מכסין אותה מלפניה ומאחריה, דברי רבי יהודה.

החכמים אומרים: האיש נסקל ערום [כלומר רק עם כיסוי מלפניו] אבל ואין האשה נסקלת ערומה כלל אלא היא נסקלת בבגדיה.

גמרא

תנו רבנן: האיש מכסין אותו פרק אחד מה-א כלומר מעט ממנו (77) מלפניו.

והאשה מכסין אותה שני פרקים בין מלפניה בין מלאחריה, מפני שכולה ערוה, כיון שמקום הערוה נראה גם מאחוריה, דברי

יצא אליהם החוצה ורמז להם, מיד הוציאו כולם את טליתותיהם מהכדים ונתעטפו בהם ונכנסו, וכל אחד אחז במכשפה אחת והרים אותה, וכך הוציאו את כולן ולו אותן. ביקשו הקרובים של אותן המכשפות לנקום את נקמת קרוביהם, והעמידו מתוכם שני עדי שקר שיעידו על בנו של שמעון בן שטח שהוא חייב מיתה, ונגמר דינו בבית דין למיתה. וכשהוציאו אותו ליסקל, אמר "אם יש בי עון זה לא תהא מיתתי כפרה, ואם אין בי עון זה תהא מיתתי כפרה על כל עונותי וקולר יהא תלוי בצואר העדים".

שמעו העדים וחזרו בהם מעדותם, ונתנו טעם לדבריהם שרצו לנקום בשמעון בן שטח על שהרג את קרוביהם. ואף על פי כן לא פטרו אותו מסקילה.

76. שבתוך ארבע אמות נחשב כבית הסקילה עצמו, ואין ראוי שיעמוד לבוש בבית הסקילה שלא יאמרו בכסותו הוא נסקל. יד רמה.

77. עוד פירוש מביא רש"י שפרק אחד היינו חתיכת בגד.

שאל אותו התלמיד: עד מתי יהא נידון אותו המוכס בדין קשה כזה?

השיב לו רבו: עד שימות שמעון בן שטח ויכנס תחתיו לגיהנם! משום שאינו עושה דין בנשים כשפניות שבאשקלון.

הלך אותו תלמיד וסיפר את הדברים לשמעון בן שטח, והוא החליט לעשות מעשה.

הלך ואסף שמונים בחורים בעלי כח ביום גשמים, ונתן לכל אחד כד גדול והכניס לתוכו טלית מקופלת שלא תירטב. ואמר להם שיבאו עמו אל המכשפות שהיו אף הן שמונים במספר, וכשיכנסו אליהן יזדרו כל אחד וירם מכשפה אחת מן הארץ שאז בטל מהן כח הכישוף, ויוכלו לעשות בהם דין.

הגיע שמעון בן שטח למקום המכשפות וביקש ליכנס, שאלו אותו המכשפות מי הוא? ענה להם: מכשף אני, ובאתי לנסות את יכלתכם בכשפים.

שאלו אותו: איזה כשפים הבאת עמך? ענה להם שהוא יכול להביא להם עתה שמונים בחורים עטופי טליתות מנוגבות למרות הגשם שבחורץ.

אמרו לו: הבא אותם ונראה!